

KONCEPCJA ZDOLNOŚCI LUDZKICH MARTHY C. NUSSBAUM A KONCEPCJE MOŻNOŚCI I AKTU ARYSTOTELESA, M. A. KRĄPCA I K. WOJTYŁY. PRÓBA PORÓWNANIA

Rozprawy Społeczne, Nr 1 (VII), 2013

Konrad Sawicki

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Sawicki K. (2013), *Koncepcja zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum a koncepcje możliwości i aktu Arystotelesa, M. A. Krąpca i K. Wojtyły*. Próba porównania. *Rozprawy Społeczne*, 1 (VII), s. 37-44

Streszczenie: Zamierzeniem autora niniejszego tekstu było porównanie koncepcji zdolności ludzkich autorstwa Marthy C. Nussbaum i koncepcji możliwości i aktu Arystotelesa, Mieczysława A. Krąpca i Karola Wojtyły. W pierwszej części tekstu krótko scharakteryzowano dorobek M. C. Nussbaum, następnie zdefiniowano kategorię możliwości jako istotną w kontekście pojęcia możliwości. W dalszej części zaprezentowano koncepcje możliwości i aktu Arystotelesa, M. A. Krąpca oraz K. Wojtyły oraz koncepcję zdolności ludzkich M. C. Nussbaum. W ostatniej części tekstu porównano opisane koncepcje w odniesieniu do czterech wyróżnionych kryteriów.

Słowa kluczowe: zdolności ludzkie, możliwość, akt, urzeczywistnianie

Wstęp

Martha Craven Nussbaum (ur. 1947) należy do grona najbardziej cenionych filozofów naszych czasów. Jej koncepcje feminizmu analitycznego, etyki cnót, a przede wszystkim zdolności ludzkich (*capabilities approach*), z uwagi na ich osadzenie we współczesnej rzeczywistości, doceniane są nie tylko w środowiskach filozoficznych, ale także wśród polityków i ekonomistów. Konstruując koncepcję zdolności ludzkich, Nussbaum odwołuje się do koncepcji możliwości i aktu Arystotelesa (Głąb 2010). Liczne nawiązania do myśli Stagiryty sprawiają, że zasadne jest poszukiwanie cech wspólnych jego koncepcji i koncepcji zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum oraz podejmowanie prób ulokowania tej drugiej w kontekście koncepcji możliwości i aktu dwóch innych filozofów nawiązujących w swoich pismach do myśli Arystotelesa - Mieczysława Alberta Krąpca i Karola Wojtyły.

Celem niniejszego tekstu jest odniesienie koncepcji zdolności ludzkich M. C. Nussbaum do koncepcji możliwości i aktu Arystotelesa, M. A. Krąpca i K. Wojtyły z zamiarem odnalezienia relacji pomiędzy nimi. Pojęcie możliwości bywa utożsamiane z pojęciem możliwości. W związku z tym w pierwszej części artykułu zaprezentuję dominujące rozumienia kategorii „możliwość”, następnie omówię kolejno koncepcje możliwości i aktu Arystotelesa, M. A. Krąpca i K. Wojtyły oraz koncepcję zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum, aby w dalszej części podjąć próbę wspólnego zestawienia tych koncepcji, co ma służyć ostatecznie umiejscowieniu koncepcji zdol-

ności ludzkich w ujęciu M. C. Nussbaum w kontekście koncepcji możliwości i aktu pozostałych autorów.

Definiowanie kategorii „możliwość”

Termin „możliwość” w znaczeniu szerokim oznacza „szanse, perspektywy, widoki na coś” (Drabik i in., 2007, s. 462) lub „to, że coś jest lub będzie możliwe” (Drabik i in., 2007, s. 462). W znaczeniu węższym natomiast, możliwość to „stan logicznej niesprzeczności charakteryzujący wewnętrzny układ treści bytu myślnego (pojęcia, sądy, rozumowania)” (Lechniak 2006, s. 422). Byt możliwy zatem to taki układ treści, którego cechą jest niesprzeczność i który nie wyklucza możliwości do zaistnienia. Zgodnie z tym sposobem operacjonalizacji pojęcia możliwości, byt możliwy jest antonimem bytu rzeczywistego, ponieważ drugiemu z wymienionych - w przeciwieństwie do pierwszego - przysługuje akt istnienia (Lechniak 2006). W związku z tym, aby coś było możliwe do zaistnienia, muszą zostać spełnione następujące warunki:

- warunek wewnętrzny - zespół cech danego bytu nie może zawierać sprzeczności;
- warunek zewnętrzny - musi istnieć przyczyna mogąca obdarzyć istnieniem istotę niesprzeczną (Lechniak 2006). W związku z tym, warunek wewnętrzny wydaje się być pierwotnym, względem zewnętrznego.

U podstaw zaprezentowanego powyżej, symptomatycznego dla tomizmu sposobu rozumienia pojęcia możliwości, sytuowane jest założenie, że możliwość zachodzi w sferze bytu intencjonalnego, a jej ostateczna racja lokowana jest w bycie realnym. Tak rozumiana możliwość to możliwość myślna (Wojtyśiak 2001).

Adres do korespondencji: Konrad Sawicki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: sawicki.konrad@wp.pl

Istnieją również stanowiska, zgodnie z którymi tomistyczna koncepcja możliwości jest kontestowana. Ich zwolennicy twierdzą, że możliwość zachodzi w sferze bytu rzeczywistego. Tak rozumiana możliwość, określana jest mianem realnej, a jako jedną z jej odmian wymienia się np. możliwość fizyczną, utożsamianą z dopuszczalnością przez prawa przyrody (Wojtysiak 2001). Roman Ingarden, definiując możliwość realną nazywa ją empiryczną i wyróżnia następujące cechy charakterystyczne tejże:

- występowanie w obrębie świata realnego;
- zrelatywizowanie do określonych chwil czasu;
- podleganie stopniowaniu (za: Stępień 2001).

Jako drugi rodzaj możliwości, R. Ingarden wyróżnia możliwość czystą. Tak rozumiana możliwość zdaniem wymienionego autora, wyznaczana jest przez obiektywny stan bytowy zachodzący w zawartości idei, którego cechą immanentną jest ponadczasowość, niezmienność i niestopniowalność. Pojęcie możliwości czystej w rozumieniu zaproponowanym przez R. Ingardena swoim zakresem obejmuje zatem zarówno opisaną powyżej tomistyczną możliwość myślną, jak i fenomenologicznie rozumianą możliwość wyznaczaną przez sferę idealną (za: Stępień 2001).

Podsumowując, za Jackiem Wojtysiakiem, poprzez możliwość rozumieć należy stan bytowy przeciwny temu co niemożliwe, ale także temu co konieczne lub faktyczne. Możliwe jest zatem to co jest wewnątrznie niesprzeczne, co może, a nie musi zaistnieć, czego zarówno zaistnienie jak i niezastnienie nie jest konieczne (Wojtysiak 2001).

Zaprzeczenie możliwości stanowi niemożliwość, czyli brak podstaw do zajścia, wewnętrzna sprzeczność i niezgodność lub też wykluczenie przez coś. W związku z tym, że byt to coś co istnieje, bytem niemożliwym byłoby coś co istnieje i nie istnieje jednocześnie. W konsekwencji pojęcie bytu niemożliwego jest przypadkiem sprzeczności w przydawce (*contradictio in adiecto*), innymi słowy jest ono wewnątrznie sprzeczne. Według J. Wojtysiaka, wszystko to sprawia, że pojęcia możliwości nie należy traktować jako synonimu pojęcia możności (łac. *potentia*) (Krapiec 2006; Wojtysiak 2001).

Koncepcja możności i aktu wg Arystotelesa

Analizując kategorię możności w ujęciu arystotelesowskim, dostrzeże się odmienne spojrzenie na kwestię relacji możliwości i możności, niż to prezentowane przez J. Wojtysiaka. Stagiryta, zaznaczając, że każdej możności pod tym samym względem odpowiada przeciwna jej niemożność, drugą z nich utożsamia z niemożliwością. Arystoteles pisze: „[...] niemożliwe jest coś z braku możności” (Arystoteles 1996, s. 245). Zgodnie z przytoczonym rozumieniem niemożliwości, nie należy jej utożsamiać z fałszem. Fałsz w tym rozumieniu to nieprawdziwy sąd na temat rzeczywistości, a niemożliwość to nie sąd lecz pewna właściwość bytowa, co obrazuje przykład: w momencie gdy siedzisz, „[...] to, że teraz stoisz jest

fałszem, ale nie jest niemożliwe żebyś stanął” (Arystoteles 1996, s. 247). Przyjmując zatem, że niemożność oznacza to samo co niemożliwość, wnioskować można, że analogicznie potraktować należy relację możność – możliwość.

Arystoteles możność w sensie najogólniejszym definiuje jako zasadę zmiany. Zasada ta dotyczy zmiany w drugim bycie (innym niż byt, od którego ruch wywołujący zmianę wychodzi) lub w bycie wywołującym ruch pod wpływem samego siebie (tj. siebie jako drugiego). Tak opisywana pierwsza możność wprowadza zatem podział możności ze względu na stopień aktywności bytu doznającego, zgodnie z którym wyróżnia się:

- możność bierną – ma miejsce, gdy byt ulega zmianie poprzez działanie czegoś drugiego, bądź siebie jako drugiego;
- możność czynną – zachodzi, gdy byt opiera się zniszczeniu lub zmianie na gorsze, pod wpływem samego siebie lub innego bytu, na skutek działania zasady powodującej zmianę (Arystoteles 1996).

W przypadku możności biernej byt, którego określona sytuacja dotyczy nie działa sam w sobie (jest bierny), jedynie doznaje. Odnośnie do możności czynnej natomiast byt, którego dane zdarzenie dotyczy jest aktywny, doznaje, ale i działa jednocześnie. W swojej koncepcji możności, Stagiryta wprowadza ponadto dwa kolejne podziały dotyczące przedmiotowej kategorii. Kryterium pierwszego z nich jest stopień racjonalności możności, drugiego natomiast pochodzenie tejże (Stępień 2001).

Podział możności ze względu na stopień racjonalności:

- możności a-racjonalne – są to zasady zmiany w bytach nieożywionych. Możliwości te nie dotyczą przeciwieństw, nie zawierają ich w sobie, przysługują im tylko jedna właściwość, a nie większa ich liczba. „Ciepło na przykład posiada tylko możność ogrzewania” (Arystoteles 1996, s. 243). W związku z tym, skutki działań bytów posiadających jedynie tego typu możności mogą być jednego tylko rodzaju.
- możności racjonalne – mianem tym określa się zasady zmiany w bytach ożywionych. Pochodzą one z rozumnej części duszy. Analogicznie do możności a-racjonalnych dotyczą one przeciwieństw, a nie jedynie czegoś jednego, przysługują im dwie, a nie jedna tylko właściwość. Skutkiem możności racjonalnej może być wywołanie rezultatów dwójakiej jakości. Wskazuje to na szczególne uposażenie ludzkiego rozumu, którego to pozbawione są byty nieożywione, a którym nie przysługują tym samym racjonalność w rozumieniu arystotelesowskim (Arystoteles 1972, 1996).

Podział możności ze względu na ich pochodzenie:

- możności wrodzone – są one immanentną cechą danego bytu, przysługują mu z natury;
- możności pochodzące z wprawy – są to sprawności fizyczne, nabyte poprzez wyćwiczenie pewnych umiejętności;
- możności nabyte – są to sprawności umysłowe,

ukształtowane w trybie zdobywania wiedzy, studiowania, uczenia się (Stępień 2001).

Akt natomiast według Arystotelesa, to coś co przysługuje rzeczy, ale nie w takim sam sposób jak przysługuje jej możliwość. Stagiryta, stwierdzając, że akt to „ruch w odniesieniu do możliwości” (Arystoteles 1996, s. 250), podkreśla, że nie ma potrzeby bardziej szczegółowego definiowania przedmiotowego pojęcia. Arystoteles mówi, że akt do możliwości ma się jak „budujący w stosunku do tego, kto może budować, czuwający w stosunku do śpiącego, patrzący w stosunku do tego, kto nie widzi, a posiada wzrok” (Arystoteles 1996, s. 250). Z podanych przez niego przykładów można jednak wnioskować, że akt to nie tylko ruch w najogólniejszym sensie, ale też realizacja tego co w kontekście danego bytu jest w możliwości (Arystoteles 1968).

Koncepcja możliwości Arystotelesa zakłada, że możliwość nie wymaga aktu. W tym rozumieniu możliwości, zaistnienie aktu wyznacza jej istnienie, ale jego trwanie nie jest konieczne dla statusu możliwości jako takiej. Nie potrzebuje ona aktu, aby być tym czym jest. Możliwościami w związku z tym, jest to, czego realizacja w akcie, odnośnie do tego bytu nie pociąga za sobą żadnej trwałej niemożliwości. Konkludując, możliwość w rozumieniu zaproponowanym przez Arystotelesa to coś, co „może być, ale nie jest, jak też odwrotnie, może nie być ale jest” (Arystoteles 1996, s. 245).

Koncepcja możliwości i aktu wg M. A. Krąpca

Na kanwie arystotelesowskiej koncepcji możliwości, uzupełnionej o ustalenia dokonane przez Św. Tomasza z Akwinu, koncepcję tę nabudowuje Mieczysław Albert Krąpiec. Według Krąpca możliwość jest przyporządkowanym do aktu czynnikiem-składnikiem jednego bytu. Zakładając, że w bycie wyróżnić można formę i materię, substancję i przypadłość, istnienie i istotę, mianem możliwości określić należy w każdym z wymienionych złożań odpowiednio materię, przypadłość i istotę (Krąpiec 2006).

Możliwość w koncepcji wymienionego autora może występować w trojkiej formie:

- możliwość przedmiotowa – jest to czysta możliwość stanowiąca niesprzeczny układ pojęć. Bywa również nazywana możliwością intencjonalną, jednak nie jest możliwością w rozumieniu realnym, ponieważ nie realizuje się w konkretnym bycie-podmiocie;
- możliwość podmiotowa – inaczej określana mianem możliwości realnej czynnej. Może być ona sprowadzona do możliwości biernej i zespolona z aktem w rozmaitych kategoriach bytowych, tj. w substancji i przypadłości, w związku z czym stanowi rację przemiany bytu drugiego;
- możliwość bierna-czysta – nazwę tą przypisuje się materii pierwszej jako ostatecznemu kresowi realnego wyjaśniania substancjalnych zmian (Krąpiec 1993, 2006).

Krąpiec zaznacza, że możliwość jest zawsze podpo-

rządkowana aktowi. Podporządkowanie to ujawnia się zasadniczo w sferze poznawczej, w kontekście której możliwość nie będąc rzeczywistością aktualną nie jest bezpośrednio poznawalna, a także w sferze ontologicznej, w odniesieniu do której nie posiadanie przez możliwość cechy aktualności, uniemożliwia przypisywanie jej statusu racji tego co wyraża możliwość bytowa (status ten przypisać należy aktowi) (Krąpiec 1993).

M. A. Krąpiec akt definiuje analogicznie do możliwości. Otóż, akt to przyporządkowany możliwości czynnik-składnik tego samego bytu, którego ta możliwość dotyczy. Przyjmując, że w każdym bycie można wyodrębnić przytoczone w kontekście możliwości złożenia: forma – materia, substancja – przypadłość, istnienie – istota, to akt jest odpowiednio formą, substancją i istnieniem. Akt w realnym bycie, to strona bytowa posiadająca względem możliwości pierwszeństwo w poznaniu (ponieważ tylko rzeczywistość aktualna umożliwi proces poznania) i bytowaniu (jedynie byt aktualny może zostać uznany racją zmian). Zakładając, że akt i możliwość tworzą jedność bytową, to o tej jedności decyduje tylko bytowy akt, przy czym to co stanowi akt bytowy w porządku „niższym”, w „wyższym” porządku może być możliwością. Krąpiec zaznacza, że możliwe i konieczne jest istnienie bytu, który jest aktem czystym. Byt ten to Bóg-Absolut (Krąpiec 1994, 1996).

Wzajemne przyporządkowanie możliwości do aktu w ujęciu Krąpca sprawia, że rozpatrywanie wymienionych kategorii jako odseparowanych jest skomplikowane. Ostatecznym potwierdzeniem zależności możliwości od aktu w prezentowanej koncepcji jest stwierdzenie, że możliwość sama w sobie nie może bytować. W związku z tym niemożliwym jest stwierdzenie istnienia możliwości oderwanej od aktu, możliwości czystej. Reasumując, istotę możliwości można rozpoznać jedynie poprzez przypisany jej akt. Implikacje tego założenia rozpoznaje się szczególnie w kontekście osoby. Według M. A. Krąpca podporządkowanie możliwości aktowi, pozwala trafnie wnioskować o istocie człowieka (Krąpiec 2006).

Koncepcja możliwości i aktu wg Karola Wojtyły

W koncepcji K. Wojtyły pojęciu możliwości przypisywane jest następujące znaczenie: „możliwość oznacza to, co już w jakiś sposób jest, a równocześnie jeszcze nie jest: jest w przygotowaniu, w dyspozycji, nawet w gotowości, nie jest natomiast w rzeczywistości, w spełnieniu” (Wojtyła 2000, s. 113). Możliwość jest swego rodzaju stanem bytu, ze swojej natury sprzęgniętym z innym stanem tegoż – aktem (*actus*). Sprzęgnięcie to nazywane bywa również przyłgnięciem, które najpełniejszy wyraz otrzymuje w momencie przejścia od pierwszego z wymienionych stanów, w drugi (od możliwości do aktu, od *potentia* do *actus*). Wojtyła zaznacza, że możliwość nie jest czystą możliwością, czymś co nie istnieje, a dopiero może zaistnieć poprzez akt. W przedstawianym rozumieniu możliwość jest sposobem istnienia

danego bytu, sposobem istnienia w osobliwej, tylko możliwości właściwej, postaci. Kategorii *potentia* zatem nierozdzielnie przysługuje kategoria *existentia*. Możliwość, istnienie jest przypisywane w takim samym sensie jak aktowi, z którym to poprzez odniesienie do jednego, tego samego bytu, jest ona korelatywnie związana (Wojtyła 2000, 2001).

Zaprezentowana powyżej koncepcja możliwości w ujęciu K. Wojtyły dotyczy bytu w ogóle, tym samym odnieść ją należy również do bytu osobowego. W kontekście człowieka jednak zostaje ona uściślona. Możliwość ludzka określana jest w tej koncepcji mianem potencjalności. K. Wojtyła wyróżnia następujące potencjalności właściwe człowiekowi:

- potencjalność bytu osobowego – jest to zdolność człowieka do stawania się człowiekiem, a to stawanie się możliwe jest poprzez czyn. Potencjalność bytu osobowego w pewnym sensie mówi co jest istotą człowieka, a jej uszczegółowienie stanowią trzy kolejne ludzkie potencjalności;
- potencjalność somatyczno-wegetatywna – jest ona związana z ciałem ludzkim, z ludzkim organizmem. Pojęcie wegetatywności w kontekście tej potencjalności rozumiane jest szerszej niż w medycynie. Mianowicie, wegetatywność oznacza wszystko to co stanowi o życiu ludzkiego ciała jako konkretnego organizmu żywego, ale też to o ile organizm ten warunkuje określone funkcje psychiczne. Związek omawianej potencjalności ze świadomością człowieka wydaje się być relatywnie słaby. Otóż akty tej sfery nie są zwykle uświadamiane i wydaje się, że ta nieuświadomialność leży w ich naturze przez opisywaną sferę wyznaczanej. Jeśli coś z tej warstwy bytu ludzkiego jest przeżywane to uświadamiane jest za pomocą czuć. Uściślając, poszczególne akty związane ontologicznie z potencjalnością somatyczno-emotywną komunikowane są ludzkiej świadomości przy pomocy potencjalności psycho-emotywniej;
- potencjalność psycho-emotywna – w przeciwieństwie do omówionej powyżej potencjalności somatyczno-wegetatywnej, ma charakter uświadomiony. Akty dziejące się w sferze tej potencjalności znajdują wyraźne odzwierciedlenie w ludzkiej świadomości. Warstwę tą charakteryzuje zatem stosunkowo szeroki margines świadomościowy, z uwagi na który w podmiocie pojawiają się przeżycia o różnym stopniu wyrazistości. Przeżycia powstające w ramach potencjalności psycho-emotywniej są nie tylko uświadamiane, ale też przez świadomość, wprowadzane w wewnętrzny profil podmiotowości ludzkiej w postaci przeżycia;
- potencjalność poznawcza – stanowi ona podstawę ludzkiej świadomości. Tej potencjalności właśnie człowiek zawdzięcza zdolność zrozumienia i wiedzy obiektywizującej, stanowiące kanwę do nabudowania wspomnianej wyżej świadomości. Poprzez poznanie, świadomość osadza się jeszcze głębiej w osobowym podmiocie, umożliwiając szeroko rozumiane uwewnętrznienie i upodmiotowienie (Wojtyła 2000).

Akt natomiast K. Wojtyła rozumie w sposób następujący. Otóż zauważa on, że z używaniem pojęcia aktu wiąże się określona jego interpretacja związana z tradycją arystotelesowsko-tomistyczną. Chcąc zaproponować w pewnym sensie odmienne rozumienie przedmiotowego pojęcia, Wojtyła wprowadza w miejsce tegoż, kategorię czynu. Zauważa, że używając terminu *actus* należy do niego dodać określenie *humanus*. Czyn takiego dookreślenia nie wymaga. Implikację założenia, zgodnie z którym czyn to działanie wyłącznie świadome, stanowi stwierdzenie, że tylko ludzkie działanie określić można mianem czynu. Czyn należy rozumieć nie tyle jako czynienie czy działanie, co sugerowałaby dosłowna definicja wymienionego pojęcia, ile jako stawanie się człowiekiem poprzez działanie. Innymi słowy, człowiek czyniąc czyn, nie tylko go czyni, ale także (a może przede wszystkim) czyn tworzy człowieka, tworzy jego człowieczeństwo, o tym człowieczeństwie zaświadcza. Wojtyła, ujmując byt ludzki jako osobowy, czyn ludzki rozumie nie w kategorii *actus humanus*, lecz *actus personae* (Wojtyła 2000, 2001).

Analizując koncepcję możliwości i aktu zaproponowaną przez Wojtyłę, dostrzeże się, że miał on na celu nie tylko wyjaśnienie dynamizmu wszelkiego bytu, ale przede wszystkim dążył do określenia natury bytu ludzkiego (Wojtyła 2001). Na podstawie rozumienia możliwości właściwej bytowi w ogóle, wypracował rozumienie teże właściwe człowiekowi, które to rozumienie określił mianem potencjalności (Wojtyła 2000).

Koncepcja zdolności ludzkich wg Marthy C. Nussbaum

Punktem wyjścia własnych badań antropologicznych Nussbaum czyni rzeczywistą sytuację człowieka naszych czasów. Zauważając, że w krajach, których liderzy polityczni zainteresowani są jedynie poziomem wskaźników wzrostu ekonomicznego, coraz więcej osób musi walczyć o życie warte ludzkiej godności, wymieniona autorka dostrzega potrzebę konstrukcji teoretycznego podejścia wspierającego wysiłki tych osób. W związku z tym Nussbaum pyta:

1. Jakie działania ludzie są faktycznie zdolni podjąć i kim są faktycznie zdolni być?
2. Jakie realne możliwości są im dostępne (Nussbaum 2011)?

W toku prowadzonych przez wymienioną autorkę analiz, przytoczone powyżej problemy zostały sformułowane do jednego pytania, stanowiącego centrum jej poszukiwań naukowych: co człowiek jest zdolny robić i kim jest zdolny być (Nussbaum 2000)?

Poszukując odpowiedzi stanowiącej rozwiązanie postawionego problemu, Nussbaum skonstruowała koncepcję zdolności ludzkich (*capabilities approach*). Zakres semantyczny pojęcia zdolności ludzkich według tej badaczki wyznaczają:

- zdolności stanowiące wewnętrzne uposażenie człowieka, wynikające z jego natury;

- istnienie takich cechy ludzkiego bytu, które same z siebie wysuwają roszczenia do rozwoju;
- zdolność człowieka do dokonywania wyboru w oparciu o zasadę wolności wyboru;
- wolności i możliwości stwarzane przez środowisko zewnętrzne (Nussbaum 1999, 2000).

Opierając się na określonej powyżej specyfice kategorii zdolności ludzkich należy przyjąć, że wg Nussbaum zdolności ludzkie to znajdujące się w możliwości, cechy bytu ludzkiego, przynależne mu z natury i w niej znajdujące uzasadnienie, a możliwe do realizacji przy pomocy odpowiednich oddziaływań ze strony środowiska zewnętrznego i tych oddziaływań wymagające (Nussbaum 2011).

Nussbaum wprowadza dwa podziały zdolności ludzkich. Zgodnie z pierwszym z nich, którego kryterium jest pochodzenie zdolności ludzkich, autorka ta wyróżnia:

- a. zdolności wewnętrzne – właściwości bytu ludzkiego wynikające z jego natury;
- b. zdolności złożone – właściwości bytu ludzkiego wynikające z jego natury wsparte odpowiednimi oddziaływaniami (możliwościami) społecznymi, ekonomicznymi, politycznymi (Nussbaum 2011).

W ramach drugiego podziału dokonanego w oparciu o kryterium właściwości bytu ludzkiego, Nussbaum wymienia następujące podstawowe zdolności ludzkie:

1. Życie – zdolność do prowadzenia życia normalnej długości, w ludzkich warunkach.
2. Zdrowie cielesne – zdolność do posiadania dobrego zdrowia, z uwzględnieniem zdrowia reprodukcyjnego, adekwatnego odżywiania i schronienia.
3. Integralność cielesna – zdolność do przemieszczania się z miejsca na miejsce, do poczucia bezpieczeństwa od przemocy, a także zdolność do podejmowania satysfakcjonującego życia seksualnego i wyboru w kwestiach prokreacji.
4. Zmysły, wyobraźnia, myśli – zdolność do używania zmysłów, do wyobrażania, myślenia i rozumowania w prawdziwie ludzki sposób, kształtowany i kultywowany przez adekwatną edukację. Zdolność do używania wyobraźni i myśli w odniesieniu do wyrażania i tworzenia własnych wytworów z zakresu religii, literatury, muzyki, sztuki, itp. Zdolność do używania własnych myśli w sposób zagwarantowany przez wolność ekspresji w odniesieniu zarówno do poglądów politycznych jak i religijnych. Zdolność do doznawania przyjemności i do unikania niekonicznego bólu.
5. Emocje – zdolność do odczuwania przywiązania do rzeczy i ludzi, do kochania tych, którzy nas kochają i o nas dbają, do odczuwania smutku podczas ich nieobecności. Zdolność do rozwoju emocjonalnego nie niszczonego przez strach i smutek.
6. Praktyczny rozum – zdolność do kształtowania własnej koncepcji dobra i do zaangażowania

w krytyczną refleksję dotyczącą planowania własnego życia.

7. Przynależność – zdolność ludzkiej przynależności przyjmuje dwie formy:
  - a. zdolność do życia z innymi ludźmi i pośród nich, do rozpoznawania i wykazywania troski wobec nich, do zaangażowania w różne formy interakcji społecznych. Zdolność do wyobrażania sobie sytuacji innych osób;
  - b. zdolność do posiadania szacunku dla samego siebie oraz nie odczuwania upokorzenia. Zdolność do bycia traktowanym jako osoba posiadająca godność, której wartość jest taka sama jak innych osób.
8. Inne gatunki – zdolność do okazywania szacunku wobec zwierząt, roślin i świata natury oraz do życia pośród nich.
9. Zabawa – zdolność do śmiania się, radości, zabawy i czerpania satysfakcji z rekreacji.
10. Kontrola nad własnym środowiskiem – zdolność ta wyraża się w dwóch wymiarach:
  - a. polityczny – zdolność do efektywnego uczestnictwa w wyborach politycznych dotyczących własnego życia, do uczestniczenia w życiu politycznym;
  - b. materialny – zdolność do posiadania własności, zarówno w wymiarze dóbr ruchomych jak i nieruchomości. Zdolność do posiadania praw własnościowych na równi z innymi ludźmi. Zdolność do posiadania wolności od nieuzasadnionego przeszukania i konfiskaty dóbr oraz do poszukiwania pracy, a w niej do zawierania zrozumiałych relacji interpersonalnych i bycia traktowanym z szacunkiem i godnością (Nussbaum 2001, 2007, 2011).

W odniesieniu do koncepcji zdolności ludzkich (*capabilities approach*), a nawiązując do kategorii aktu Martha C. Nussbaum wprowadza pojęcie *functioning* (Nussbaum 2000). Pojęcie to pochodzi od terminu *function* któremu w języku polskim przypisuje się następujące znaczenia: funkcja, uroczystość, pełnić funkcję, funkcjonować i działać (Fisiak i in., 1999). Nussbaum, pojęcie *functioning* w kontekście zdolności ludzkich rozumie jako aktywną realizację jednej lub więcej zdolności. Przy czym nadmieniona aktywność nie jest przez wymienioną autorkę utożsamiana wyłącznie z aktywnością fizyczną. Aktywną realizacją zdolności może być również np. leżenie. Przedmiotowe pojęcie oznacza zatem sposoby bycia i działania, które stanowią rezultat realizacji bądź realizację zdolności ludzkich (Nussbaum 2000, 2011).

W związku z powyższym, definiując pojęcie *functioning* wprowadzone przez Nussbaum, nie przypisuję mu żadnego ze znaczeń wliczanych w słownikach, lecz proponuję wprowadzenie pojęcia „urzeczywistnianie” jako najpełniej oddającego istotę jej myśli. Poprzez pojęcie urzeczywistniania rozumieć należy doprowadzanie do skutku, spełnianie lub realizowanie (Drabik i in., 2007). Mówiąc o spełnianiu zwykle ma się na myśli wykonywanie lub wywiązywanie się z czegoś, czy też dokonywa-

nie. Realizowanie natomiast oznacza zamienianie papierów wartościowych, majątku na gotówkę (rozumienie ekonomiczne), tworzenie lub produkowanie filmu lub przedstawienia, ale przede wszystkim wprowadzanie czegoś w życie, w czyn (Drabik i in., 2007). Ostatni z wymienionych sposobów operacjonalizacji pojęcia urzeczywistniania, tj. wyjaśnianie go za pomocą pojęcia realizowania utożsamianego z czynem, jest wiążący w kontekście koncepcji zdolności ludzkich autorstwa Nussbaum. W związku z tym, poprzez urzeczywistnianie zdolności ludzkich rozumieć należy sposoby bycia i działania, wyrażające się we wszelkiego rodzaju aktywności bytu ludzkiego, stanowiącej realizację bądź rezultat realizacji określonej zdolności ludzkiej.

Porównanie koncepcji zdolności ludzkich wg Marthy C. Nussbaum i koncepcji możności i aktu Arystotelesa, M. A. Krapca i K. Wojtyły

Wątpliwości nie ulega, że słusznym jest porównywanie między sobą koncepcji możności i aktu Arystotelesa, M. A. Krapca i K. Wojtyły. Poszukiwanie cech wspólnych wymienionych koncepcji swoje uzasadnienie zyskuje przede wszystkim w tym, że ich autorzy w punkcie wyjścia jako centrum swoich badań przyjmują ten sam przedmiot – możność i akt właśnie. Martha C. Nussbaum natomiast, mówi o pojęciu zdolności ludzkich, które to pojęcie wprost nie odsyła do kategorii możności i aktu. Jednak przedstawione powyżej opisy koncepcji czwórki wymienionych autorów pokazują, że każdy z nich wskazuje na pewne cechy potencjalne istniejące w bycie w ogóle lub ściślej, w człowieku, które to cechy w sensie najogólniejszym, uzupełniają swój status ontyczny poprzez realizację, stawanie się czy urzeczywistnianie. To właśnie koncentracja na tych cechach, pomimo posługiwania się odmienną terminologią (również z uwagi na funkcjonowanie w innym kręgu kulturowym i językowym), wskazuje, że zasadnym jest porównywanie wymienionych koncepcji między sobą.

W oparciu o przeprowadzone analizy, proponuję aby porównanie nadmienionych koncepcji dokonać ze względu na cztery kryteria:

- a. rozumienie pojęcia możności/zdolności
- b. relacja pomiędzy możnością i aktem oraz zdolnością i urzeczywistnianiem
- c. zainteresowanie człowiekiem
- d. cel koncepcji

W związku z tym, że w niniejszym tekście uwagę zwracam przede wszystkim na koncepcję zdolności ludzkich autorstwa Marthy C. Nussbaum, przedstawiając wnioski w ramach każdego z wymienionych kryteriów, skoncentruję się na określeniu miejsca tej koncepcji w kontekście trzech pozostałych.

Ad. a. rozumienie pojęcia możności/zdolności: w koncepcjach Arystotelesa i K. Wojtyły możność jest utożsamiana z możliwością, u M. A. Krapca zasadniczo możność to nie to samo co możliwość. Autor ten jednak dopuszcza synonimiczne traktowanie

tych dwóch pojęć w jednym tylko przypadku (zob. możliwość przedmiotowa). W koncepcji M. C. Nussbaum nie używane jest pojęcie możności lecz kategoria zdolności. Zdolność w zaproponowanym przez tą autorkę rozumieniu nie może być utożsamiana z możliwością. Zdolność bowiem, to pewna cecha wewnętrzna człowieka, jego naturalne uposażenie, coś wynikającego z natury, możliwość natomiast są to szanse stwarzane przez środowisko zewnętrzne, szanse, dzięki którym dana zdolność może być realizowana. Możliwość w rozumieniu Nussbaum, to w pewnym sensie widoki czy perspektywy realizacji danej zdolności.

Ad. b. relacja pomiędzy możnością i aktem oraz zdolnością i urzeczywistnianiem: zaznaczyć należy, że prowadzone dotychczas analizy uzasadniają umieszczenie obok siebie i porównywanie pojęć możności i zdolności oraz aktu i urzeczywistniania, a także rozpatrywanie relacji pomiędzy zdolnością i urzeczywistnianiem w kontekście możności i aktu. Pomimo, że zakresy semantyczne pojęć możności i zdolności oraz aktu i urzeczywistniania nie są tożsame, to bez wątpienia wymienione pojęcia są bliskoznacznikami.

W koncepcji Arystotelesa możność nie wymaga aktu. Aby możność była tym czym jest, akt nie musi trwale istnieć (wystarczy, że zaistnieje jednokrotnie), jednakże akt wymaga możności. Aby akt był aktem, wcześniej musi wystąpić możność. W koncepcji M. A. Krapca, możność i akt wymagają siebie nawzajem i są jedno przez drugie definiowane. Podkreślić trzeba, że w tym rozumieniu, możność jest zawsze podporządkowana aktowi. K. Wojtyła podkreśla natomiast, że możność i akt (czyn) istnieją w taki sam sposób. Żadne z nich nie jest drugiemu ontologicznie podporządkowane. W koncepcji zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum zdolność i urzeczywistnianie to dwie odrębne jakości ludzkiego funkcjonowania. Zdolność u człowieka rozpoznaje się poprzez to, że przynależy on do gatunku ludzkiego, poprzez to, że jest człowiekiem. Urzeczywistnianie natomiast zależy tylko i wyłącznie od indywidualnej decyzji każdego człowieka, przy założeniu, że spełnione są określone przesłanki ze strony środowiska zewnętrznego, nie utrudniające lub nie uniemożliwiające realizacji danej zdolności.

Ad. c. zainteresowanie człowiekiem: Arystoteles konstruując koncepcję możności i aktu, dążył do wyjaśnienia rzeczywistości w ogóle. Koncepcja ta dotyczyła bytu, a człowiekiem w jej kontekście Stagiryta interesował się niejako przy okazji. Koncepcja M. A. Krapca, konstruowana była z podobnym zamiarem jak ta arystotelesowska. Dotyczy ona bytu w ogóle, jednak szczególne implikacje ma w kontekście bytu ludzkiego, zwłaszcza w kwestii jego odniesień do aktu czystego, Boga-Absolutu. K. Wojtyła w koncepcji możności i aktu koncentruje się przede wszystkim na człowieku. Świadczy o tym zastąpienie odnoszącej się do wszystkich bytów kategorii aktu, pojęciem czynu jako aktywności specyficznie ludzkiej, a także wyodrębnienie poten-

cialności właściwych tylko człowiekowi. U Wojtyły sytuacja jest odwrotna jak u Arystotelesa. Skupia się on na człowieku, a możliwość i akt pozostałych bytów tłumaczy niejako przy okazji. Martha C. Nussbaum w koncepcji zdolności ludzkich koncentruje się jedynie na człowieku. Zajmując się nim właśnie, swoich poglądów w żaden sposób nie odnosi do innych bytów. Jej jedynym zamiarem jest wyjaśnienie do czego człowiek jest faktycznie zdolny, a co za tym idzie, jakie warunki muszą być spełnione, aby życie ludzkie nazwać prawdziwie ludzkim.

Ad. d. cel koncepcji: cel koncepcji Arystotelesa i M. A. Krąpca jest ściśle teoretyczny. Autorzy ci, poszukując rozumienia kategorii możliwości i aktu mają zamiar skonstruować teorię oddającą istotę otaczającej rzeczywistości, w pewnym sensie wyjaśniającą funkcjonowanie świata. Koncepcja K. Wojtyły jest konstruowana z uwagi na cel praktyczny, tj. wyjaśnienie funkcjonowania człowieka i ukazanie sposobu jego bytowania w świecie w oparciu o jego własne doświadczenie, a poprzez to wyodrębnienie wskazań dotyczących praktyki ludzkiego życia. Natomiast Martha C. Nussbaum, mówiąc o zdolnościach ludzkich skupia się jedynie na aktualnym funkcjonowaniu człowieka, na tym jak powinno wyglądać jego życie, tak aby odpowiadało ludzkiej godności. Głównym celem Nussbaum jest poprawienie rzeczywistej sytuacji każdego człowieka żyjącego współcześnie.

Zakończenie

Analizy przeprowadzone w ramach niniejszego artykułu wskazują na istnienie relacji pomiędzy koncepcjami możliwości i aktu Arystotelesa, M. A. Krąpca i K. Wojtyły a koncepcją zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum. Pomimo, że koncepcje autorstwa pierwszych trzech autorów powstały w innych językach oraz innej tradycji niż koncepcja Nussbaum, można dostrzec pomiędzy nimi punkty styczne. Opisanie koncepcje różnią się od siebie poziomem ogólności. Otóż najogólniejsza wydaje się być koncepcja Arystotelesa (dotycząca bytu w ogóle), nieco bardziej szczegółowa jest ta zaproponowana przez M. A. Krąpca (dotycząca bytu w ogóle, ale z licznymi odniesieniami do osoby), natomiast znacznie bardziej szczegółowe są ustalenia dokonane przez K. Wojtyłę i M. C. Nussbaum. Wojtyła w swoich badaniach koncentrował się niemalże wyłącznie na człowieku, pozostałe byty traktując jako tło do analiz, z kolei Martha C. Nussbaum konstruuje koncepcję zdolności ludzkich, swoją uwagę skupia wyłącznie na człowieku, do pozostałych bytów tej koncepcji nie odnosząc. Zauważyć należy, że koncepcja zdolności ludzkich Marthy C. Nussbaum szczególnie bliska jest poglądom Arystotelesa. Cechy wspólne koncepcji tych dwóch autorów, dostrzec można przede wszystkim w charakterystycznym dla nich uniezależnieniu odpowiednio istnienia zdolności od urzeczywistnienia i istnienia możliwości od aktu, a także w definiowaniu urzeczywistnienia i aktu jako reali-

zacji danej zdolności i możliwości. Zaznaczyć należy, że w niniejszym artykule jedynie zasygnalizowano pewne cechy wspólne i różnice pomiędzy omawianymi koncepcjami nie roszcząc sobie prawa do ostatecznego ich wyjaśnienia. Bez wątpienia problematyka ta wymaga dalszych, pogłębionych badań.

Literatura:

1. Arystoteles (1972), *O duszy*. Przeł. P. Siwek, PWN, Warszawa.
2. Arystoteles (1968), *Fizyka*. Przeł. K. Leśniak, PWN, Warszawa.
3. Arystoteles (1996), *Metafizyka*. A. Maryniarczyk (red.), Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
4. Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E., Wiśniakowska L. (oprac.) (2007), *Słownik języka polskiego*. PWN, Warszawa, s. 462, 821, 939, 1100.
5. Krąpiec M. A. (2006), *Akt i możliwość*, W: A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*. T. 1. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin.
6. Krąpiec M. A. (1993), *Teoria analogii bytu. Dzieła t. I*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
7. Krąpiec M. A. (1996), *Wprowadzenie do metafizyki Arystotelesa*, W: A. Maryniarczyk (red.), Arystoteles, *Metafizyka*. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin, s. V-CXLIV.
8. Krąpiec M. A. (1994), *Z teorii i metodologii metafizyki. Dzieła t. IV*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
9. Fisiak J., Adamska-Sałaciak A., Idzikowski M., Jankowski M. (red.) (1999), *Podręczny słownik angielsko - polski, polsko - angielski*. Longman, Essex, s. 245.
10. Głąb A. (2010), *Rozum w świecie praktyki. Poglądy filozoficzne Marthy Nussbaum*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
11. Lechniak M. (2006), *Możliwość*, W: A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*, T. 7. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin, s. 422-424.
12. Nussbaum M. C. (2011), *Creating Capabilities. The Human Development Approach*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
13. Nussbaum M. C. (2007), *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
14. Nussbaum M. C. (1999), *Sex and Social Justice*. Oxford University Press, New York.
15. Nussbaum M. C. (2001), *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*. Cambridge University Press, New York.
16. Nussbaum M. C. (2000), *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge University Press, Cambridge.
17. Stępień A. B. (2001), *Wstęp do filozofii*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
18. Wojtyła K. (2001), *Miłość i odpowiedzialność*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.

19. Wojtyła K.(2000), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
20. Wojtysiak J. (2001), *Słownik wybranych terminów filozoficznych*, W: A. B. Stępień, *Wstęp do filozofii*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 373-374.

CONCEPTION OF CAPABILITIES APPROACH OF MARTHA C. NUSSBAUM IN COMPARISON WITH CONCEPTION OF POWER AND ACT OF ARISTOTLE'S, M.A. KRĄPIEC AND K. WOJTYŁA

Social Dissertations, Issue 1 (VII), 2013

Konrad Sawicki

The John Paul II Catholic University of Lublin

Sawicki K. (2013), *Conception of capabilities approach of Martha C. Nussbaum in comparison with conception of power and act of Aristotle's, M.A. Krąpiec and K. Wojtyła*. Social Dissertations, 1 (VII), p. 45-51

Summary: The intention of the author of this text was to compare the theory of capabilities approach of Martha C. Nussbaum with theory of power and act of Aristotle's, by Mieczysław A. Krąpiec and Karol Wojtyła. In the first part of the text there is a short characteristics of M.C. Nussbaum literary output. The next part consists of defining the category of possibilities as crucial in power conception. Further part presents conceptions of power and the act according to Aristotle, M.A. Krąpiec and K. Wojtyła as well as the conception of human capabilities by M. C. Nussbaum. In the last part of the text there is a comparison of all the conceptions referring to the four highlighted criteria.

Key words: capabilities approach, ability/power, act, materialization

Introduction

Martha Craven Nussbaum, born in 1947, is considered to be one of the most talented philosophers of our times. Her ideas related to analytic feminism, the virtue ethics, but most of all capabilities approach, in view of its position in the contemporary reality, are valued not only in the circles of philosophers, but also among politicians and economists. Creating conception of capabilities approach, Nussbaum goes to Aristotle's conception of ability and act (Głąb 2010). Many connections to Stagiryty's thoughts make it reasonable to search the common features of his conception and the conception of human capabilities by Martha C. Nussbaum with two other philosophers referring in their letters to Aristotle's thoughts – Mieczysław Albert Krąpiec and Karol Wojtyła.

The purpose of this text is to find out relation between conception of capabilities approach of M. C. Nussbaum and the conception of power and act of Aristotle by M. A. Krąpiec and K. Wojtyła. The concept of power is identified with possibility. According to this information, in the first part of the article I am going to present main meanings of "possibility", next I will give definition of "power and act" by Aristotle, M.A. Krąpiec and K. Wojtyła and M.C. Nussbaum's conception of capabilities approach, to finally show all of the conceptions altogether. My main goal is to show M. C. Nussbaum's conception in view of the power and act conceptions written by these authors.

Adress for correspondence: Konrad Sawicki, The John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: sawicki.konrad@wp.pl

Defining "possibility"

The term "possibility" in extended context means "chances, perspectives, views for something" (Drabik and co., 2007, p.462) or "that something is or might be possible" (Drabik and co., 2007, p. 462). In narrow meaning, possibility is "a state of logical consistency describing inner content of implicit existence (concepts, opinions, reasoning)" (Lechniak 2006, p.422)

Possible existence is kind of content which includes consistency and does not exclude possibility to exist. By this way of operationalization the meaning of possibility, possible existence is an antonym to real existence, because the second - against to the first one - has the right to exist (Lechniak 2006). Furthermore, to make something existent, we need to meet the conditions:

- internal condition – set of features of existence that cannot content discrepancy
- external condition – there has to be a reason for noncontradictory nature to become existent

According to above, internal condition seems to be primeval to external.

At the basis on presented above, symptomatic for Thomism reason for understanding conception of possibility, there is a thought, that possibility is in area of intentional existence, but its final right is situated in real existence. Possibility understood in such way is the mental possibility (Wojtysiak 2001).

There are also beliefs that Thomistic conception of possibility is being challenged. Their followers state that possibility is in the area of virtual existence. Possibility understood in this way is called realistic. As a one of its kind is also mentioned for instance physical possibility, identified with admissibility with the laws of nature (Wojtysiak 2001).

Roman Ingarden by defying realistic possibility understands empirical possibility and highlights characteristic features below:

- existing in area of virtual world
- related to specified time moments
- subject to comparison (for: Stępień 2001)

As the second type of possibility, R. Ingarden gives pure possibility. Possibility according to the author is defined by an objective state of existence in the content of idea. Its immanent feature is the timelessness, permanence and inability to make a gradation. Pure possibility by R. Ingarden includes described above Tomistic mental possibility as well as possibility phenomenologically understood as defined by the ideal sphere (for: Stępień 2001).

To summarise, following Jacek Wojtysiak, possibility is a state of existence opposite to everything which is impossible, but also what is necessary or factual. Possible is something what is inner noncontradictory, which might, but does not need to exist, and of which existing and non-existing is not necessary (Wojtysiak 2001).

Denial of possibility means impossibility, which lacks the basis for occurrence, internal discrepancy and inconsistency or excluded by something. According to above, existence is something what exists, but impossible existence would be something what exist and does not exist in one time. In the end impossible existence is contrary to adjunct, in other words it is inherently contradictory. J. Wojtysiak believes that it all leads to a statement that conception of possibility does not mean conception of power (lat. *potentia*) (Krąpiec 2006; Wojtysiak 2001).

Aristotle's conception of power and act

Analyzing Aristotle's conception of power, we might see different view of relation between power and possibility than with J. Wojtysiak. Stagiryta, pointing that there is ability and opposite inability, the inability means impossibility. Aristotle writes: "[...] impossible is something without power" (Aristotle 1996, p. 245). According to this quotation, impossibility cannot be identified with falseness. Falseness in this meaning is an untruthful just of reality, and impossibility is not a just but feature of existence, for instance: at the moment while you are sitting, "[...] stating that you are standing is false, but it is not impossible for you to stand up" (Aristotle 1996, p. 247). Therefore assuming that the inability is the same as impossibility, we might conclude that analogically we should see relation ability – possibility.

Aristotle's power in general meaning defines as the rule of change. This rule concerns change in second existence, (different from the existence of which the movement making change comes out) or in existence making the movement under itself (itself as the second one). The first power, described the way above, leads to division of abilities based on the level of the activity of experiencing existence, according to which we differ:

- passive power/ability – when the existence changes after action of something else, or it changes itself as the second type of being;
- active power – when the existence withstands against destruction or changing position to worse, under action of itself or other existence, as a result of action causing change (Aristotle 1996).

With passive ability/power, the existence in particular situation is passive and not active itself, it only takes an experience. On the contrary, active ability/power takes existence in which is related to particular event, which is active and experiences at the same time. Stagiryta in his conception of power leads in two more divisions to category in question. Criterion of the first two is the level of rationalization of the ability/power, the second the origin of it (Stępień 2001).

Division of the power in view of rationalization level:

- a - rational power – the rules of change in inanimate natures. This ability do not concern opposites, do not include them. They have only one feature, not many features. "Warmth for instance has only ability to warm" (Aristotle 1996, p. 243) Therefore, the results of experiences actions having only one type of ability might be only one type.
- Rational power – the rules of change in animated natures. They come from the rational part of the soul. Analogically to a – rational ability/power it concerns opposites and not only one but two features. The effect of rational ability/power might be evoking two kinds of results. It indicates to special emoluments of human brain, which is free of inanimate natures(existences). These natures are irrational in Aristotle's theory (Aristotle 1972, 1996).

Division of abilities due to its position:

- congenital ability/power – they are the immanent feature of existence, given from the nature
- ability/power derived from the practice – physical skills, acquired by exercising particular skills
- acquired ability/power – psychological skills, formed in the learning or studying mode (Stępień 2001)

According to Aristotle, act is devoted to thing, but not in the same way as ability/power. Stagiryta claims that the act is "a movement related to ability/power" (Aristotle 1996, p.250). He stresses that there is no need to define subject more specifically. Aristotle says that the act refers to ability/power like "the builder to someone who is able to build, awake with comparison to sleepy, watcher compared to someone who does not see, but has an eyesight"(Aristotle 1996, p.250). From the examples given we might conclude that the act is not just a movement in general, but also realizes what in the context of existence is in ability/power (Aristotle 1968).

The Aristotle's conception of ability/power states that it does not need an act. In this understanding of ability/power, existing of the act determines existence of the ability/power, but its persistence is not

crucial for the status of the ability/power. The ability/power does not need act to be what it is. According to above, ability/power being realized in the act and related to it does not lead to any permanent inability.

In conclusion, ability/power in understanding proposed by Aristotle is something what "might be, but is not, and conversely, might not be, but it is" (Aristotle 1996, p. 245).

Conception of the power and the act by M. A. Krąpiec

Mieczysław Albert Krąpiec creates Aristotle's conception of the ability/power, complemented by findings of Thomas from Aquinas. According to Krąpiec ability/power is subordinated to the act by the factor of one existence. Assuming that in existence we might highlight form and matter, substance and indispositions, existence and the essence, ability/power is in each and every listed assemblies (Krąpiec 2006).

The ability/power in conception of the author might exist in three forms:

- objective ability/power – the pure possibility which is a consistent system of concepts. It is also called the intentional ability, but is not the ability in realistic understanding, because it is not realized in particular existence;
- subjective ability/power – in other words the real active ability. It might be lead to the passive ability/power and connected to the act in various categories of existence, e.g. in substance and indisposition, so it is the cause of change for the second existence;
- the pure – clean ability/power – describes the first matter as the final end of realistic explanation of the substantial changes (Krąpiec 1993, 2006)

Krąpiec states that the ability/power is always subordinated to the act. This subordination fundamentally appears in cognitive sphere, with the ability/power, which is not current reality and is not directly recognizable. It is also in ontological sphere related to which not having by ability the characteristic of currency, prevents assigning to it the rights of existing ability/power (this right goes to the act) (Krąpiec 1993).

M. A. Krąpiec defines the act analogically to ability/power. The act is assigned factor to the ability/power of the same existence, to which this ability/power is related. Assuming that in each existence we might extract mentioned in connection with the ability/power: the form – the matter, the substance – the indisposition, existence – essence. The act is altogether the form, the substance and the existence. The act in realistic existence is the existing side which relatively to ability has the right to the recognition (because only current reality enables the recognition process) and existence (only current existence might be approved by the right of changes). Assuming that the act and the ability/power

create one existence, only the act decides about this unity, but what the act states in "lower" order might be ability/power in "higher" order. Krąpiec stresses that existence is possible and necessary to be the pure act. The existence is the God – Absolute (Krąpiec 1994, 1996).

Krąpiec says that related subordination the ability/power to the act by consideration of listed categories as separated, is complicated. The final confirmation of relation between the ability/power in act is the statement that the ability/power cannot exist on its own. According to above, impossible is to claim that the ability/power is able to exist without the act, as a pure power. Reassuming, the essence of the ability/power is recognizable by its act. Implications of this assumptions are recognizable especially with chosen person. According to A. Krąpiec, subordination the ability/power to the act allows to accurate conclusions of human nature (Krąpiec 2006).

Conception of the ability and act by Karol Wojtyła

In K. Wojtyła's conception: "the ability/power means something, what already exist, and simultaneously does not exist yet: it is in preparation, in disposition, even in willingness, but it is not in reality, in fulfillment" (Wojtyła 2000, p.113). The ability/power is a type of existence, from its nature coupled with other condition of it – the act. This engagement is also called adherence, which the most complete expression receives at the moment of transition from one mentioned condition to another (from the ability/power to the act, *potentia to actus*).

Wojtyła points out that the ability/power is not the pure possibility, something which does not exist, and can be existent through the act. In the present meaning the ability/power is a way of living for existence, a way of living in peculiar, only to ability/power known kind. *Potentia* is inherently entitled to *existentia*. Ability/power exists in the same sense as the act where one is related to another in the same existence (Wojtyła 2000, 2001). Karol Wojtyła's conception presented above is related to the existence as a whole, ipso facto it also needs to be related to personal existence. In the context of a man, however, it is clarified. Human's ability/power in this context means potentiality. K. Wojtyła highlights man's potentialities:

- personal existence potentiality – it is the human ability/power to become a human being, which is possible through the act. Potentiality of human being in one sense states what is the essence of man's living, in particular:
- somatic – vegetative potentiality – related to human's body.

Vegetativeness is much more extended in this context than in medicine. Furthermore, vegetativeness indicates everything that states about human's body as a specific living organism, as long as it pro-

vides certain mental functions. The connection between the potentiality and human's consciousness seems to be relatively weak. It is because the acts of this particular sphere are not conscious and it seems that this unconsciousness lies in their nature and is fixed by the described sphere. If anything of this layer of human existence is experienced, it becomes aware by means of feelings. More specifically, particular acts connected ontologically with somatic – emotive potentiality are transferred to human's consciousness by psycho – emotive potentiality;

- psycho – emotive potentiality – in opposite to described above, is more conscious. Acts in the sphere of this potentiality are well reflected in human's consciousness. This layer is characterized by a wide margin of consciousness, due to which, experiences with various degree of clarity appear. These experiences are not only consciousness, but through conscious implemented in the inner profile of human subjectivity in the form of experience;
- cognitive potentiality – it is the basis of the human consciousness. This potentiality human being owes the ability/power of understanding and objective knowledge, which are the canvas to build amazing higher consciousness. Through cognition, consciousness goes even deeper in personal subject, enabling broadly understood internalizing and empowerment (Wojtyła 2000).

The perception of the act is understood by Karol Wojtyła in this way: he stresses that with the definition of the act comes accurate interpretation connected with Aristotle's - Thomistic tradition. Trying to show different interpretation of subject conception, Wojtyła proposes, instead of above, category of act. He notes, that using the term *actus* we need to add the term *humanus*. The act does not need such designation. Implication of assumption according to which the act is only conscious action, is the statement, that only human action might be described as an act. An act should be seen not as making or acting, as the dictionary's definition suggests, but as becoming a human through action. In other words, a human doing an act, is not only doing it, but also (or maybe first of all) the act creates human, certifies his humanity. Wojtyła, putting the human being as personal, human act understands not in a way of *actus humanus* but *actus personae* (Wojtyła 2000, 2001).

Analyzing the conception of ability/power and act proposed by Wojtyła, we might see that his main goal was not only to explain the dynamism of all being, but most of all he tried to define the nature of human existence (Wojtyła 2001). Based on the understanding the power exact to existence in general, he developed interpretation suitable to humans, which he described as potentiality (Wojtyła 2000).

Conception of capabilities approach by Martha C. Nussbaum

As for the starting point of her anthropological research, Nussbaum goes to the real situation of the man of our times. Noticing that in countries where the political leaders are only interested in level indicators of economic growth, and the number of people fighting for life and dignity, she is in need to create a theoretical approach supporting these people's efforts. That is why Nussbaum asks:

1. What kind of action people are really capable of and who might they be?
2. What real possibilities are available to them (Nussbaum 2011)?

During the analyzes, all of these questions were reduced to one question, the centre of her scientific research: what is the human capable of and who is human able to be? (Nussbaum 2000)?

Searching for an answer to solve this problem, Nussbaum created conception of capabilities approach. The semantic scope of capabilities are:

- capacities which are the part of human nature;
- existing of such features in humans who are capable of development;
- the capacity to make a choice by the principle of choice;
- freedom and possibilities created by external environment

Judging by specification of capabilities approach above, we need to assume that according to Nussbaum, human capabilities are in abilities as features of human existence, given from the nature, possible to exist with the impact from external environment and demanding these influences (Nussbaum 2011).

Nussbaum introduces two divisions of capabilities approach. According to the first one, which criteria is origin of the capabilities, she indicates:

- a. internal capabilities – properties of human being arising from his nature
- b. complex capabilities – properties arising from the nature but supported relevant influences (capabilities): social, economic, political (Nussbaum 2011).

The second division is based on properties of existence. Nussbaum listed the following basic human capabilities:

1. Life – the ability to lead long life in human conditions.
2. Physical health – the ability to have a good health, with taking into account reproductive health, adequate diet and shelter.
3. Integrity of the body – the ability to transfer from one place to another, to feeling safe from violence, and also ability to start satisfying sexual life and making choice with procreation.
4. Senses, imagination, thoughts – the ability to use senses, to imagine, thinking and reasoning in a real human way, shaped and cultivated by appropriate education. The capacity to use imagination and your own thoughts referred to

expressing own creations from the scope of religion, literature, music, art etc. The capacity to use your own thoughts in the way guaranteed by the freedom of expression both to religious and political beliefs. Finally capacity to feel pleasure and to avoid unwanted pain.

5. Emotions – capacity to feel devoted to things and people, to love these people who love and care for us, to feel sadness when they are gone. Capacity to emotional development not destroyed by fear and sadness.
6. Practical mind – a capacity to create your own conception of goodness and to engagement in critical reflection on planning own life.
7. Affiliation – capacity of humans affiliation comes in two ways:
  - a. ability to live with other people and between them, to recognize and show the care of them, to commit to various forms of social interactions. A capacity to imagine situations of other people;
  - b. a capacity to show respect for yourself and do not feel humiliation. To be treated as a person with dignity, whose worth is the same as other people;
8. Other species – a capacity to show respect against animals, plants and the world of nature and to live with them.
9. Recreation – a capacity to laugh, have fun, and to derive pleasure from it.
10. the control of own environment – this capacity comes in two dimensions:
  - a. political – a capacity to effective participation in elections related to own life, to attend in political life;
  - b. material – a capacity to own a property, both realties and movables. The ability to own ownership rights equally with other people, capacity to be free from unreasonable search and confiscate of goods and to look for a job where a person can enter into meaningful interpersonal relationships and be treated with respect and dignity (Nussbaum 2001, 2007, 2011).

Referring to conception of human capabilities approach and to category of the act Martha C. Nussbaum enters the word “functioning” (Nussbaum 2000). This word comes from the term “function”, to which in Polish language are assigned following meanings: function, ceremonial, to perform a duty, to work (Fisiak et., 1999). Nussbaum the word “functioning” in the human context understands as an active implementation one or more capacities. Excessive activity is not identify only with physical activity. Active completion of the capacity might also be for instance lying. Subject concept is therefore a way of being and acting, which are the result of realization or just realization of human’s capabilities approach (Nussbaum 2000, 2011).

Therefore, defining a word “functioning” provided by Nussbaum, I shall not assign it to any of the

meanings enumerated in dictionaries, but I shall propose implementing the word “realization” as the one which reflects the fullest essence of its thoughts. Through the concept of realization we understand bringing into effect, compliance or achievement (Drabik and others, 2007). When mentioning compliance we usually think of execution or fulfillment of something or making. Bringing into effect means changing securities, assets into cash (economic argumentation), directing or producing film or performance, but most of all implementing something into life, in an act (Drabik and others, 2007) The last mentioned way of operationalization, the concept of realization, which is explaining it by using the concept of implementation identified with the act. This method is binding upon the concept of human capabilities approach by Nussbaum. Therefore, by realization of human capabilities we shall understand the ways of existence and action, which are expressed in every kind of human’s activity, which is the implementation or the result of implementation of specific human’s ability.

Comparison of the conceptions: capability approach by Martha C. Nussbaum and Concept of the power and act by Aristotle, M. A. Krąpiec and K. Wojtyła.

There is no doubt that comparison of these theories: Ability and act of Aristotle and M. A. Krąpiec and K. Wojtyła is rightful. Searching for common features these conceptions is justified because its authors had the same starting point – ability/power and act. Martha C. Nussbaum says about human capabilities, which is not straightly directed to ability/power and act. However descriptions of four acts stated above show that each and one of them points out to some potential features existing in human, which in general, complement its ontic status through realizing, becoming or materialization. Concentration on these features although using diverse technology (also because of being in different cultural and language circle), indicates that reasonable is comparing listed conceptions.

Judging by analyses conducted, I propose to compare the conceptions above in view of 4 criterions:

- a. Insight the meaning of power/ability
- b. The relation between ability and act and capacity and materialization
- c. Interested in human being
- d. The purpose of the theory

In this text I concentrated on the theory of human capabilities approach by M.C. Nussbaum and I make conclusions to all of enumerated criterions. Next I am going to focus on defining the place of this theory in the context of the last three.

Re. a. insight the meaning of power/ ability: in Aristotle and K. Wojtyła theories the power is identified with the possibility, but with Krąpiec the power is not exactly the same as possibility. This author however, lets synonymous seeing these two

meanings, but only in one case (see: subject power/ability). In M.C. Nussbaum theory we do not use the word power but ability. The ability proposed by her can not be identified with possibility. The ability is an internal feature of humans nature, his natural equipment, something arising from his nature. Possibility on the other hand enables views and perspectives to realize particular ability.

Re .b. the relation between power and act and ability and materialization: it needs to be marked that conducted analysis justify placing and comparing these theories: power and ability and act and materialization and also putting in question the relation between ability and materialization in power and act. Although semantic scopes of power and ability and act and materialization are not identical, it leaves no doubt that these words are synonymous.

In Aristotle's theory the power does not need an act. To allow power to be what it is, the act does not need to permanently exist (it is enough if it exists only once), but the act needs the power. First the power needs to exist, then an act becomes an act. In M. A. Krąpiec theory power and act need each other to define one another. We need to stress that in this understanding, the power is always subordinated to the act. K. Wojtyła stresses that the power and the act exist in the same way. None of these is not ontologically subordinated to one another. On the contrary, in M.C. Nussbaum theory ability and materialization are two completely different qualities of human existence. The ability with humans is recognizable by his devotion to his species, through the way of being a human. Materialization on the other hand is subordinated of human's decisions, assuming that certain decisions from the outer environment are met, not hindering or preventing implementation of the ability.

Re. c interest of human being: Aristotle when creating theory of power and act, tried to explain the reality in general. Theory concerned mainly existence, but of the human being Stagiryta thought almost accidentally. M.A. Krąpiec theory was created with the same goal as Aristotle's. It was referred to the existence in general, but specific implications has in human being context, especially with its reference to pure act, The God – Absolute. K. Wojtyła's theory of power and act is mainly concentrated on human. It is certified by replacing referring to all human beings category of act, seeing the action such as activity mostly human, and extracting potentiality characterizing human being. In Wojtyła's theory the situation is completely opposite than Aristotle's conception. Wojtyła is focused on human being, the power and act mentioning occasionally. Martha C. Nussbaum is concentrated only on human. By managing this particular issue, she does not reveal her beliefs to any other beings. Her main goal is to explain of what the human is really capable of, furthermore, what conditions have to be met to call the human being truly human.

Re. c the purpose of the theory: the purpose of

Aristotle and M. Krąpiec is strictly theoretical. These authors, searching for understanding of power and act are about to build theory of surrounding reality, at some part explaining how the world is functioning. Wojtyła's theory is created practically, e.g. explaining how the human body functions, and showing his concept for existing in the world judging by his own experience. He also wants to give some practical clues how to live. Nussbaum on the other hand, saying about human capabilities, is focused on current functioning of human, how we should live with dignity. Her main purpose is to improve situation of every man living these days.

Conclusions

Examination conducted under this article show the existence of relation between theories of Aristotle, M.A. Krąpiec and K. Wojtyła, and M. C. Nussbaum. In spite of the fact that the theories of these three authors were made in different languages and in other tradition than Nussbaum's, some similarities between them may be noticed. The conceptions described above differ from each other with the level of generality. The most general seems to be the Aristotelian theory (concerning existence), a bit more specified is M.A. Krąpiec one (about existence but with numerous references), but even more detailed are findings done by K. Wojtyła and M.C. Nussbaum. Wojtyła in his scrutiny was concentrated mostly on human, leaving the remaining conceptions of beings far behind. It is noteworthy that the conception of human capabilities of M. C. Nussbaum is particularly characteristic to the Aristotelian viewpoints. The common features concerning the conceptions of these two authors may be spotted, first of all, in the independence of the existing abilities from making real as well as from the existing abilities from the act and in the defining of materialization and the act as the realization of given ability and capability. It shall be noticed that in the article common features and differences concerning the discussed conceptions were merely indicated, without the right to ultimate explaining them. Undoubtedly, this issue needs to be further examined.

References:

1. Arystoteles (1972), *O duszy*. Przeł. P. Siwek, PWN, Warszawa.
2. Arystoteles (1968), *Fizyka*. Przeł. K. Leśniak, PWN, Warszawa.
3. Arystoteles (1996), *Metafizyka*. A. Maryniarczyk (red.), Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
4. Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E., Wiśniakowska L. (oprac.) (2007), *Słownik języka polskiego*. PWN, Warszawa, s. 462, 821, 939, 1100.
5. Krąpiec M. A. (2006), *Akt i możliwość*, W: A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*. T. 1. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin.

6. Krąpiec M. A. (1993), *Teoria analogii bytu. Dzieła t. I*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
7. Krąpiec M. A. (1996), *Wprowadzenie do metafizyki Arystotelesa*, W: A. Maryniarczyk (red.), *Arystoteles, Metafizyka*. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin, s. V-CXLIV.
8. Krąpiec M. A. (1994), *Z teorii i metodologii metafizyki. Dzieła t. IV*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
9. Fisiak J., Adamska-Sałaciak A., Idzikowski M., Jankowski M. (red.) (1999), *Podręczny słownik angielsko - polski, polsko - angielski*. Longman, Essex, s. 245.
10. Głąb A. (2010), *Rozum w świecie praktyki. Poglądy filozoficzne Marthy Nussbaum*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
11. Lechniak M. (2006), *Możliwość*, W: A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna encyklopedia filozofii*, T. 7. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin, s. 422-424.
12. Nussbaum M. C. (2011), *Creating Capabilities. The Human Development Approach*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
13. Nussbaum M. C. (2007), *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
14. Nussbaum M. C. (1999), *Sex and Social Justice*. Oxford University Press, New York.
15. Nussbaum M. C. (2001), *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*. Cambridge University Press, New York.
16. Nussbaum M. C. (2000), *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge University Press, Cambridge.
17. Stępień A. B. (2001), *Wstęp do filozofii*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
18. Wojtyła K. (2001), *Miłość i odpowiedzialność*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
19. Wojtyła K. (2000), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
20. Wojtysiak J. (2001), *Słownik wybranych terminów filozoficznych*, W: A. B. Stępień, *Wstęp do filozofii*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 373-374.